

Δ. Κόσσος, Προσωπογραφία του 'Οθωνα (ΟΘΩΝ Α' ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΣΟΣ ΤΕΚΜΗΡΙΟΝ ΕΥΤΝΩΜΟΣΥΝΗΣ ΚΑΙ ΣΕΒΑΣΜΟΥ ΔΗΜ. ΚΟΣΣΟΣ ΕΝ ΠΑΡΙΣΙΟΙΣ ΑΩΝΕ').

Δ. Κόσσος, Προσωπογραφία της Αμαλίας (ΑΜΑΛΙΑ ΒΑΣΙΛΙΣΣΗΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΣΟΣ ΤΕΚΜΗΡΙΟΝ ΕΥΤΝΩΜΟΣΥΝΗΣ ΚΑΙ ΣΕΒΑΣΜΟΥ ΔΗΜ. ΚΟΣΣΟΣ ΕΝ ΠΑΡΙΣΙΟΙΣ ΑΩΝΕ').

Ανάγλυφα του Δημ. Κόσσου και του Λεων. Δρόση στο Μουσείο της πόλεως των Αθηνών

α. Δύο ανάγλυφα σε κυκλικό σχήμα (Tondi), του γλύπτη Δημητρίου Κόσσου, και ένα ανάγλυφο με κεφαλή, του γλύπτη Λεωνίδα Δρόση, βρίσκονται στο Μουσείον της πόλεως των Αθηνών, αποκτήματα των τελευτών χρόνων. Τα δύο ανάγλυφα του Κόσσου αγοράστηκαν από τον ίδρυτη του Μουσείου Λάμπρο Ευταξία τον Ιούνιο του 1983¹ και το ανάγλυφο του Δρόση αποτελεί δωρεά του Κωνσταντίνου Τσοποτού στο Μουσείο. Και τα τρία είναι πολύ λίγο γνωστά έργα, που τους οποίους —ιδιαίτερα για τον Κόσσο— οι γνώσεις μας, βιογραφικές και εργογραφικές, είναι πενιχρές, ενώ παράλληλα μπορούμε να συμπληρώσουμε έστω και ελάχιστα ό,τι ξέρουμε για τη νεοελληνική γλυπτική των πρώτων μετεπαναστατικών χρόνων.

Δημήτρης Μ. Παυλόπουλος
Ιστορικός της Τέχνης

Ο Δημήτριος Κόσσος, γιος του Πέτρου Κόσσου, ναυπηγού πλοιων που εργάζονταν και στην κατασκευή ξυλόγλυπτων ακρόπρωρων και ακροστόλων σ' ένα μικρό ναυπηγείο στον Πόρο², και αδερφός του Ιωάννη Κόσσου, γλύπτη με πολλά άξιολόγα έργα στην Αθήνα³, γεννήθηκε στην Τρίπολη το 1819 και πέθανε στην Αθήνα το 1872. Από μικρός κοντά στον πατέρα του, ήμαθε την τέχνη του οικαλίσματος του έγου άλλα και εδουκειώθηκε με μια θεματογραφία λαϊκών θεμάτων. Το 1849, αφού πέρασε για λίγο από την τάξη της Γλυπτικής στο Σχολείον των Τεχνών της Αθήνας, πηγαίνει στο Μόναχο με υποτροφία

του Βασιλείου της Ελλάδος, όπου ουσιεχίζει πιο ουσιαστικά και ουσιοπατικά τις σπουδές του στην Ακαδημία Καλών Τεχνών (εργαστήριο του Max Ritter von Widmannpap)⁴. Μετά την ολοκλήρωση των σπουδών του φεύγει για το Γαρίπι και μαρτίνο το 1865, σταν του προσφέρεται η έδρα της Πλαστικής στο Σχολείον των Τεχνών της Αθήνας, επιστρέφει και διδάσκει ώς το 1868⁵.

Τα πρώτα έργα του Κόσσου εκτέθηκαν μόλις το 1848 σε έκθεση του Σχολείου των Τεχνών και με την πρωτοβουλία του διευθυντή του Λυσάνδρου Καυτανζόγλου. Ήσαν οι πρωτομές σε μάρμαρο του 'Οθωνα, του Μιαούλη, του

Μαυρομιχάλη, του Μαυροβουνιώτη και του Κωλέττη, κατά τα ακαδημαϊκά πλαισια⁶. Το 1858 ο Κόσσος στέλνει φωτογραφίες με τις προτομές του 'Οθωνα, του Αρσάκη και του Πίκολου από το Παρίσιο για την επήλια έκθεση του Σχολείου των Τεχνών⁷. Στην προτομή του Μιχαήλ Σούτσου, σε μάρμαρο, από το 1864, που βρίσκεται σήμερα στο Εθνικό Ιστορικό Μουσείο, μπορούμε να δούμε όλα τα χαρακτηριστικά του μορφοπλαστικού ιδιώματος του Κόσσου: μετωποκήτη, καβετότητα, κλασικιστική αφετηρία, ακαδημαϊκή διαπραγμάτευση, τυπική απόδοση. Ο Κόσσος προσπαθεί να εξιδανικεύσει τις μορφές του,

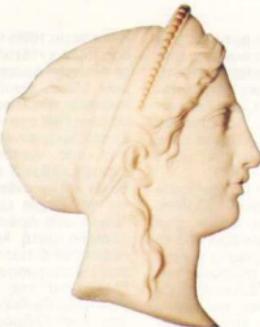
αγγίζοντας κάποτε την απλοϊκότητα.

Μια μεγαλύτερη εμβάθυνση στη γλυπτική του προσφέρουν οι πρωσιογραφίες του 'Οθωνα και της Αμαλίας σε κυκλικά ανάγλυφα. Το υλικό τους είναι γύψος – πρόκειται για προτόλαμψα μεταλλίων, τα οποία θα χτυεύνταν στο χαλκό αργότερα – και χρονολογούνται από τον ίδιο το 1855, όταν βρίσκεται στο Παρίσιο⁸.

Στην πρωσιογραφία του 'Οθωνα (Θ 24 εκ.) ο βασιλιάς εικονίζεται σε πλάγια δεξιά στάση, με την ελληνική ενδυμασία του, σε ώριμη ηλικία. Στο πρόσωπό του ο γλύπτης πάιρνε αφορμή να παραβεστεί λεπτομέρειες με καθαρά γραφικό τόνο (κουμπιά, περιλαίμιο, στήθος). Το ανάγλυφο έχει δουλευτεί χαμηλά γεγονός που δινεί μεγαλύτερη ψωραφικότητα στο έργο. Ο κόσας αναπτύσσει τη μορφή του 'Οθωνα με τις συμβάσεις ενός λαϊκότρουπου ακαδημαϊκού ρεαλισμού. Την περίοδο που μένει στην Παρίσιο είναι ανάγλυφα, πάντα χαμηλά και περιγραφικά, όπως δείχνει και αυτό για το φιλέλληνα μαρκήσιο Δε Queux de Saint Hilaire, έργο του 1883⁹, που έχει πολλές αναλογίες στην επεξεργασία και τους τύπους με το ανάγλυφο του 'Οθωνα. Οι ενδείξεις που υπάρχουν στην επιφάνεια του ανάγλυφου του 'Οθωνα – ιδιαίτερα η επιγραφή κάτω κάτω: ΤΕΚΜΗΡΙΟΝ ΕΥΝΤΟΝΟΣΥΝΗΣ ΚΑΙ ΣΕΒΑΣΤΟΥ· μας βεβαώνουν ότι το έργο αφιερώθηκε στον άνθρωπο που δοθήσει με το ενδιάφέρον του το Κόσσος στα τελείωμα ποιήσει τις σπουδές του στο εξωτερικό.

Η πρωσιογραφία της Αμαλίας (Θ 22 εκ.) εικονίζει τη βασιλίσσα σε πλάγια αριστερή στάση, μόνο το τμήμα της κεφαλής, που φέρει στέμμα στα μαλλιά, σε νεαρή ηλικία. Εδώ οι ιδεαλιστικοί τύποι επιβάλλονται σαφέστερα. Η Αμαλία μοιάζει με θεά και ανακαλεί σκόπιμα μορφές του Δωδεκάθου (γυναικείες ωρέττες) και Κόρες. Ο κόσας κυριαρχείται στο έργο, όπως και σε άλλα, από ρομαντική διάθεση, η οποία καθορίζει και τον τυπικό τρόπο απόδοσης της μορφής. Το ανάγλυφο έχει πάλι χαμηλή επιράνεσα και εμφανίζεται ψυχρό, επειδή ο γλύπτης δεν αποδίδει ρεαλιστικά στοιχεία του προσώπου. Οι ενδείξεις και στο έργο αυτό οδηγούν στο συμπέρασμα ότι έχει πραγματοποιήσει για τον ίδιο με το προηγούμενο σκοπό¹⁰.

Ο Λεωνίδας Δρόσης, ο γλύπτης

Λ. Δρόσης, Κεφαλή Ήρας.

του τρίτου έργου που θα μελετήσουμε, γιας του Bauhaus ομοιαρικού και κατασκευαστή μουσικών οργάνων Karl von Dörsch και μιας Σπετσιώτισσας, από την οικογένεια Χατζηγάννη-Μέλη¹¹, γεννήθηκε στην Τρίπολη το 1834 και πέθανε στη Νάπολη της Ιταλίας το 1882. Και αυτός από την οικογενειακή παράδοση στραμμένος στη γλυπτική – ο προπάπιος του, Christophorus Dorsiūs, ήταν γλύπτης και σύμβουλος του βασιλιά της Σαρδηνίας¹². Ο Δρόσης σπουδάζει στο Σχολείον των Τεχνών κοντά στον Christian Siegel για εφτά χρόνια και εξελλίγεται στο επίπεδο του Σέρση, Τόρσης και τελικά Δρόσης. Όταν ολοκλήρωσε τις σπουδές του το 1857, με υποτροφία του ελληνικού κράτους πήγε στο Μόναχο στην αρχή, όπου παρακολούθησε το εργαστήριο του Max Ritter von Widmann, και το 1859 φτάνει στη Δρόση, όπου μαθητεύει και δουλεύει με το γλύπτη Ernst Hähnel έως την άνοιξη του 1860¹³. Αποφασιστική για τις σπουδές του η Δρόση αλλά και για τις παραγγελίες που έλαβε αργότερα στάθηκε η υποτοπίρηξη του βαρόνου Σίμωνα Σίνα. Ο ίδιος ο βαρόνος σε επιστολή του προς τον αρχιτέκτονα της Ακαδημίας Αθηνών Theophil von Hansen, στις 26.3.1860, έγραφε: «Θέλω ευχαρίστως να ενισχυσώ αυτή την καλλιτεχνική ιδιοψυχία και, όταν ο Δρόσης επιστρέψει εδώ μαζί μας, θα ήθελα να δώμε τέσσερα σχέδια των αετωμάτων, για τα οποία ακούω πολύ επαινετικά λόγια»¹⁴. Ο Σίνας ανέθεσε στο Δρόση το γλυπτό διάκοσμο της Ακαδημίας και έται ο γλύπτης μπόρεσε να κάνει μια σειρά έργων, με τα οποία εντασσόταν στον ακαδημαϊκό κλασικισμό αλλά ταυτόχρο-

να αποδείκνυε και τις δυνατότητές του. Τόσο τα γλυπτά των αετωμάτων –η Γέννηση της Αθηνάς και η Αθηνά προστάτη των επιτηδευμάτων και των τεχνών– όσο και τα αγάλματα της Αθηνάς και του Απόλλωνα, του Σωκράτη και του Πλάτωνα μπροστά, αποκαλύπτουν τις αρετές και τους περιορισμούς του Δρόση. Στις αρετές συμπεριλαμβάνονται γνώση της τεχνικής και η κατοχή των τύπων, η άφωνη σύνθεση και η ισορροπία των πραγματικών και νοητών αξόνων, η αυστηρή οργάνωση των δύγκων και η ηρεμηδιάδαθμός των επιπέδων στις επιφάνειες. Περιορισμοί του Δρόση είναι η ακαδημαϊκή τυπωποίηση και η επανάληψη γνωστών μορφών, η ιδεαλιστική απόδοση και η παγετή έκφραση, η κατάρχηση συμβολικών αναφορών και διευτερούντων διακοσμητικών στοιχείων. Ο Δρόσης διατελείσεις επίπτης και καθηγητής της Γλυπτικής στο Πολυτεχνείο από το 1868 ως το 1882¹⁵. Το έργο του Λεωνίδα Δρόση (διαστ. 29,9×18 εκ.) που υπάρχει στο Μουσείον της πόλεως των Αθηνών είναι μια ανάγλυφη κεφαλή της Ήρας σε λευκό μάρμαρο Πεντέλης. Η θεά παρουσιάζεται σε πλάγια δεξιά στάση, με ιδεαλιστική ωραιοποίηση και τυπική έκφραση. Στα μαλλιά της φοράει επιχρυσωμένο στέμμα και κεφαλόδευμο που το συγκρατεί. Ο Δρόσης χρησιμοποιεί καθειρωμένους τύπους και ακαδημαϊκές λύσεις (αποφυγή ρεαλιστικής διαπραγμάτευσης και μη δήλωση απομικτότητας). Αξιοποιεί και ρυγματική διακοσμητική στοιχεία – το χρυσό χράμβα στο στέμμα στην προστάθμεια του να απεικονίσει το ιδεώδες της ομορφιάς και δρχί μια συγκεκριμένη μορφή. Η

Ήρα γίνεται το πρότυπο του ωραίου, που δε σπιλνέται από τίποτα ούτε και υποτάσσεται στο χρόνο. Με αδυναμίες στην απόδοση του προσώπου, που δεν πείθει και δε συγκινεί, το έργο θα πρέπει, με βάση τεχνοτροπικούς λόγους, να χρονολογηθεί μέσα στη δεκαετία 1860 - 1870.

8. Αναφέρεται¹⁵ ότι ο Δημήτριος Κόσσος εξέθεσε στην Έκθεση του Παρισιού, στο οποίο είχε εγκατασταθεί μάλλον πριν από το 1855¹⁶, δύο προπλάσματα για μετάλλια - αυτό με τις προτομές των φασιλέων της Βαυαρίας Μαξιμιλιανού Β' και Μαρίας και εκείνο με την Όθωνα και την Αμαλίακαθώς και τρία επίσης προπλάσματα ολόγλυφων προτομών - του Φαβιέρου, του φιλέλληνα λόγιου Saint-Marc Girardin και ενός Κοριτσιού¹⁷. Έχει σημειωθεί ότι «εκτός από το γύψινο μεταλλίο (...) με τους Βαυαρούς θεατριλίες, που βρίσκεται σήμερα στο Μουσείο της Ιστορίας και Εθνολογικής Εταιρείας, κανένα από τα παραπάνω έργα δε σώθηκε»¹⁸.

Πιστεύουμε ότι στα ανάλγυρα του Όθωνα και της Αμαλίας, από το Μουσείο της πολέως των Αθηνών, ίως έχουμε τα πρώτα προπλάσματα για το μετάλλιο με τις δύο μορφές, αφού χρονολογικά έχουμε το έτος της έκθεσης και στα δύο ανάλγυρα ενώ τεχνολογικά δύλα μας δείχνουν τη σχέση αυτή. Εξάλλου και η σύγκριση των ανάλγυρων του Όθωνα και της Αμαλίας με το μετάλλιο του Μαξιμιλιανού Β' και της Μαρίας δεν αποκλείει την πρόθεση που κανούμε. Και στα δύο έργα παραπρόμεις τα ίδια θεατρικά στοιχεία γραφής της Κόσσου, την πλάνα στάση, την ειδικωνική απόδοση, την κενή έκφραση, τη χαμηλή επιφάνεια και ομοιότητες στις ενδείξεις¹⁹.

Σωστά έχει γραφεί ότι ο Δημήτριος Κόσσος «ειδικεύεται στην κατασκευή μεταλλίων»²⁰. Υπήρξε ένας γλύπτης που δεν υπολείποταν στην τεχνική αλλά υστερούσε στο τόλμη και φαντασία. Έτσι περιορίστηκε στην καπτορία των μεταλλίων, με τα οποία σε θα είχε και οικονομικά προβλήματα, αφήνοντας την ελεύθερη καλλιτεχνική δημιουργία για τον αδερφό του, λιώνταν. Όμως πάντα υπάρχει το πρόβλημα των άνωτων έργων των πρώτων μετεπαναστατικών χρόνων που με τεχνοτροπικές αναγνώγεις θα απέδει κανείς και σ' αυτόν²¹, όπως και σε πολλούς άλλους δημιουργούς.

Η δεκαετία 1860-1870 είναι περίοδος πολύ εντατικής εργασίας για το λεωνίδα Δρόση. Ο βαρόνος Σίμων Σίνας, αφού ενέκρινε την πρόταση του Θεοφίλου von Hansen να ανατεθεί στο νέο αρχιτέκτονα Ernst Ziller η συνέχιση της οικοδομής της Ακαδημίας Αθηνών, έγραψε πλέον σ' αυτόν να κατεύνει και να ενθαρρύνει το Δρόση, τον οποίο είχε στέλει υπό τροφο στη Δρέσδη. Μέσα στην περίοδο αυτή λοιπόν και στην προπάσχαι του να αντλήσει θέματα για τις μορφές του γλυπτού διάκοσμου της Ακαδημίας θα πρέπει να ιδωθεί και το ανάγλυφο της Ήρας. Ο Δρόσης ακολούθησε στο έργο αυτό τη βασική ακαδημαϊκή αντίληψη στην τέχνη, την εκλεκτική πρόσληψη και, όχι πάντα σε επιτυχημένη, μετάπλωση στοιχείων από διάφορες περιοχές.

Σημειώσεις

1. Και τα δύο έργα, όπως φαίνεται στις αποδείξεις, αναρριχήθηκαν 3.750 D.M.
2. John G. Manolakis, The Sculpture of Modern Athens 1800-1966, Athens 1966, σ. 29. Στέλιος Λυδάκης, Ιστορία της νεοελληνικής γλυπτικής (Βος τόμος της σειράς Οι «Ελλήνες» ζωγράφοι, Εκδόσεις ΙΚΟΣ «Μελέτη», Αθήνα 1986), σ. 45.
3. Για τα έργα του Κόσσου και τη γλυπτική του, εκτός από τις αναφορές στα γενέκια έργα της νεοελληνικής γλυπτικής, Βά., και την μονογραφία του Ηλία Μυκονιάτη, Ο γλύπτης Ιωάννης Κόσσος 1822-1873, στην Ε.Ε.Φ.Σ.Α.Π.Θ. τόμου ΚΒ', Εκδόσεις Α.Π.Θ., Θεσσαλονίκη 1984, σ. 377-458 (και σα αντίτυπο).

4. Οι Μαρκόπουλοι της Έκθεσης του Παρισιού, σ. 69, γράφεται ότι κατοικεί στη Rue de l'Observatoire 80. Ήλιας Μυκονιάτη, d. p., σ. 403, άριθμ. 49.
17. Οι προτομές του Φαβιέρου και του Saint-Marc Girardin αναφέρονται σε δύο όρμο της Έμπορης, Union, της 18ης Οκτωβρίου 1858. Ήλιας Μυκονιάτη, d. p., σ. 403, άριθμ. 51 (49). Ήλιας Μυκονιάτης, d. p., σ. 403-404.
19. Και στο μετάλλιο αυτό ξεχωρίζει η βασιλεία της Μαρίας, Εν Παρισιούς ΑΓΝΕ, της Βασιλείας Εν Παρισιούς ΑΓΝΕ.
20. Ήλιας Μυκονιάτης, d. p., σ. 404.
21. Είναι απότομο αλλά πολύ λίγες είναι οι γνωστές μας για τους πρώτους καλλιτέχνες του νέου ελληνικού κράτους και η έρευνα στον τομέα αυτό έχει προσφέρει εκπλήξεις στον ενδιαφέρονταν.

10. Ο Όθων και η Αμαλία ενδιδάσκονται ιδιαιτέρω για την προσωγύη των τεχνών, εξαιτίας πολιτικών και λιγύτερο πολιτιστι-

κών ακομποτήτων, φροντίζοντας να δι-
νουν υποτροφίες σε άλιες καλλιτέχνες για
την ολοκλήρωση των οπουδών τους στο
εξωτερικό.

11. Κώστας Η. Μητρη, o. p., σ. 508-509. Ο Δημήτριος Γρ. Καμπούργος, σε επονομά
του στο Δημόσιο Παραδείγματος, διαφύ-
γει την τοποθετητικού περιοδικού Πνο-
σοθεάτη, γράφει (Πνοσοθεάτη VII, 1908, σ. 148): «Ο πατήρ του ίδιου μας Δρόση, Κάρολος, ενιμεύθησε την Δημητριάδαν
Γρηγορίου Δημητριάδου, εκ Τριπόλεως. Εκ του γάμου τούτου εγεννήθησαν, ο γλύπτης Λεωνίδης, ο βιομήνος Γεώργιος, ο μηχα-
νικός Δημήτριος και η Σοφία χήρα Γεωρ-
γίου Κολόμηδη». Ο John G. Manolakis, o. p.,
σ. 38, υποστηρίζει ότι ο Karl von Dorsch το-
ντρεύτηκε από τις κόρες του με την
Τανάκη και στη Λεωνίδη γεννήθηκε στο
Ναύπλιο το 1843. Ήλιος να είμαστε για τιπο-
τά δέδουλοι. Δεδούμενο προ το πάρον την
ειδοχή Μητρη.

12. Η πληροφορία προσέχεται από το Matrizen
der Königlichen Akademie der Bildenden
Künste της Δρέσδης, No 109. Βλ. Γεωργίου
Σ. Αιδίου, Σίμων Σίνας, Εκδόση Γραφείου
Δημοσιευμάτων Ακαδημίας Αθηνών, Αθήν-
αν 1972, σ. 192, σημ. 14.
13. O. P. o. p., σημ. 2.

14. Γεώργιος Θ. Θ., o. p., σ. 147.

15. Ήλιος Μυκονιάτη, Ο γλύπτης Ιωάννης Κόσσος 1822-1873, o. p., σ. 403. Στον κατό-
λογο της Exposition universelle de 1855. Ex-
plication des ouvrages de peinture, sculpture,
gravure, lithographie, et architecture des artistes
vivants étrangers et Français. Exposés au
Palais des Beaux-Arts, avenue Montaigne, Le
15 Mai 1855, Paris 1855, σ. 609-610, ορ. exk.
2284-2288.

16. Οι κατόλογοι της Έκθεσης του Παρι-
σιού, o. p., σ. 69, γράφεται ότι κατοικεί στη Rue
de l'Observatoire 80. Ήλιας Μυκονιάτη, d. p.,
σ. 403, άριθμ. 49.

17. Οι προτομές του Φαβιέρου και του Saint-
Marc Girardin αναφέρονται σε δύο όρμο της Έμπορης.
Union, της 18ης Οκτωβρίου 1858. Ήλιας
Μυκονιάτη, d. p., σ. 403, άριθμ. 51 (49).
Ηλίας Μυκονιάτης, d. p., σ. 403-404.

19. Και στο μετάλλιο αυτό ξεχωρίζει η βασιλεία
της Μαρίας, Εν Παρισιούς ΑΓΝΕ, της Βασιλείας
Εν Παρισιούς ΑΓΝΕ.

20. Ήλιας Μυκονιάτης, d. p., σ. 404.

21. Είναι απότομο αλλά πολύ λίγες είναι οι
γνωστές μας για τους πρώτους καλλιτέχνες του νέου ελληνικού κράτους και η έρευνα στον τομέα αυτό έχει προσφέρει εκπλήξεις στον ενδιαφέρονταν.

Reliefs by Demetrios Kossos and Leonidas Drosis in the Museum of the City of Athens

D. Pavlopoulos

Two reliefs of cyclical shape (tondi) executed by the sculptor Demetrios Kossos and another one showing a head, a work of the artist Leonidas Drosis, are exhibited in the Museum of the City of Athens, recent acquisitions of the institution. The two works of Kossos have been bought by Lambros Eutaxias, the Museum's founder, in 1983, while the work of Drossis is a donation of Constantine Tsopotos to the Museum. These three works of sculpture, although almost unknown to the public, are representative of their creators, whose artistic profile and personality have remained obscure, especially that of Kossos. Furthermore, the study of these reliefs advances, even to a short extent, our inadequate knowledge of the Greek sculpture during the first decades following the Greek Revolution.